

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide osakond

Tantsukunsti õppekava

Kristiin Kulpson

LAVALINE ETIKETT KUI TANTSUÕPPE OSA

Lõputöö

Juhendaja: Ele Viskus, MA

Kaitsmisele lubatud:

Viljandi 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILINE TAUST	5
1.1. Lavaetika	5
1.1.1. Eetikakoodeks	6
1.2. Lavaline etikett	7
1.2.1. Lavaetikett erinevatest lavalistest märgisüsteemidest	9
1.2.2. Vanusest tingitud käitumisoskused	12
2. UURIMISPROTSESS	14
2.2. Andmed kogemuspäevikust	15
2.2.1. Kontsert Pauluse Kirikus	15
2.2.2. Ettevalmistus teiseks kontserdiks	18
2.2.3. Kontsert Eesti Rahva Muuseumis	21
2.2.4. Ettevalmistus kolmandaks kontserdiks	22
3. TULEMUSED JA ARUTELU	25
KOKKUVÕTE	28
KASUTATUD KIRJANDUS	29
Lisa 1 - Lavalise etiketi õpiväljundid	31
SUMMARY	32

SISSEJUHATUS

Käesoleva loov-praktilise lõputöö teemaks valisin lavaline etikett kui tantsuõppe osa E STuudio koori- ja tantsukooli näitel. Inspireerivaks kogemuseks oli 19.12.2019 Pauluse kirikus toimunud kontsert, kus märkasin mitmeid situatsioone õpilaste käitumismustritest, mis lavaetiketi seisukohalt problemaatilistena paistsid.

Tantsuõpetaja vastutab järjepidevalt õpilaste kehalise treenituse, loomingulisuse ning tehnilise taseme eest (Haines 2006, lk 18). Eestis tegutsevate tantsukoolide üheks peamiseks hooajaliseks eesmärgiks on tantsude esitamine publikule, olgu selleks kas mõni kontsert, võistlus või trennisisene tantsude etendamine. Lisaks eelmainitule vastutab tantsuõpetaja ka muu korraldusliku poole eest, näiteks kuidas õpilased saavad lavale, kuidas lavalt maha ning siinkohal tähtsaim, et kuidas lapsed laval käituvad, välja näevad ning olukorraga toime tulevad.

Õpilastest lugupidav õpetaja võiks vastutada õpilaste lavalise etiketi järgimise eest nii treeningsaalis kui ka laval. Küll aga puudub etiketi järgimisel otsene eesmärk, kui juhindutakse vaid etteantud korraldustest. (Cameron & O'leary 2015, lk 276) Päevast päeva küll omandatakse erinevaid reegleid, kuid üsna harva taibatakse küsida, et mis on nende reeglite tagamaa. Usun, et etiketi õpetamisel on info edukaks sünteesimiseks oluline ka selgitus, et miks üks või teine reegel on loodud.

Üldjuhul minnakse lavale esinema millegagi, mis on varasemalt ettevalmistatud ja mille nimel ollakse tööd teinud ning harjutanud. Laval ollakse etenduskunsti kontekstis millegi teenistuses, näiteks muusika, loo või liigutuste. Etendajal on laval roll ning mustrid. See, kas etendaja annab publikule meeldiva ning elamusterohke kogemuse, sõltub aga etendaja

eneseteadlikusest ja tema professionaalsusest. Ei ole paika pandud küll kindlaid reegleid, kuid on olemas tüüparvamused ning kirjutamata tõekspidamised.

Antud töö praktilise osa viisin läbi E STuudio koori- ja tantsukoolis, kus andsin tantsutunde neljale erinevale grupile vanuses 5–12aastat. Tulemuste paremaks märgistamiseks jaotasin õpetamise perioodi kolmeks trimestriks. Iga trimester pidi esialgse plaani järgi lõppema kontserdiga, mille alusel teha lõplik analüüs, kuid seoses COVID-19 välja kuulutatud eriolukorraga kolmandat kontserti ei toimunud. Uurimisperioodiks oli 19.12.2019 – 12.03.2020.

Käesolevas töös tasub silmas pidada, et lõputöö praktiline osa on läbi viidud ja analüüsitud showtantsu suunitlusega erahuvikoolis. Kuigi tantsu ja etenduskunsti aspektist lähtuvalt on võimalik luua lastele ja noortele tantse, milles sügatakse, kratsitakse, sätitakse ja lehvitatakse publikusse, siis käesolevas töös käsitletavat tantsud on nii öelda tavalisemad tantsud, millel on koreografeeritud konkreetsed liikumised. Tervikteostena nendes edaspidi töös väljatoodavad etiketti mitte kuuluvaid teguviise tantsudesse sisse lavastatud ei olnud.

Antud töö esimeses osas sõnastan mõisted lavaetika, eetikakoodeks ning lavaline etikett. Viimase mõtestan lahti tuginedes lavalistele märgisüsteemidele. Lisaks toon lavaetiketi kontekstist lähtuvalt välja vanusest tingitud käitumisoskused. Teises osas avan oma kogemuspäeviku sisu ja kirjeldan kontsertidel nähtud edusamme. Kolmandas osas analüüsin jagatud õpetuste mõju õpilastele ning üldisele kooli pildile. Lisaks analüüsin enda toimetulekut õpetajana/juhendajana.

Lõputöö eesmärk on analüüsida teadlikku lavaetiketile tähelepanu pööramist tantsutunni osana. Oma töös uurin, millist mõju avaldab teadlik lavalise etiketiga tegelemine ja sellele tähelepanu pööramine E STuudio koori- ja tantsukooli 5–12-aastastele õpilastele. Selleks vastan oma töös järgmistele uurimisküsimustele: mis on lavaline etikett ning millest see koosneb? Kuidas toimus etiketi õppe sisu? Kuidas valimi moodustanud lapsed end laval üleval pidasid ja erinevaid olukordi analüüsisid?

1. TEOREETILINE TAUST

Lavaetikett kajastab lavaetika, eetikakodeksi, kultuurinormide ning ühiskonnas seatud reeglite kogumit (*The Importance of Etiquette* 2020), seega annan lühida ülevaate lavaetikast ning eetikakodeksist. Nende terminite taga olev sisu on taustaks lavalisest etiketist kirjutamiseks. Seejärel avan oma töö oluliseima mõiste lavaline etikett, tuginedes suures osas lavalistele märgisüsteemidele. Viimaseks annan ülevaate vanusest sõltuvatest käitumuslikest eripäradest lavaetiki kontekstis, et mõista laste käitumist nende vanusest lähtuvalt.

1.1. Lavaetika

Lavaetika on loodud respekterimaks tantsijate, publiku ning ühiskonna vahelist koostööd (McCutchen 2006, lk 558-559). Erinevates kultuurides käsitletakse vastavaid käitumisreegleid ja kombeid erinevalt. Siinkohal tuleb arvestada, et mitmetes kultuuriruumides levib arvamus, et käituma peaks täpselt nii nagu sulle öeldakse. Küll aga võib viimane olla ebakõlas teiste sealsete reeglite ning seadustega (Ridout 2009, lk 4). Erinevate arusaamade mitmekesisus võib olla nii pluss kui ka miinus. Ühest küljest aitab see hoida eetikat elujõulisena ning käsitleda olemasolevaid kontseptsioone, teisest küljest võib lahenduste puudumine tekitada tunde, et eetika on ebaoluline ning väheautoriteetne (Aavik jt 2007, lk 11). Fakt, et eetika üle arutatakse ning filosofeeritakse tänapäevalgi, näitab, et teema on aktuaalne ning vajalik.

Headuse põhitoed, selle elemendid, keel ja silmapaistvus jääb püsima tänu inimkonna väärtustele. Vaatamata sellele tuleb aktsepteerida ka dissonantse, mis proovivad neid

sidemeid lahku lüüa. Selle toimimisel on oluline mõista, et erinevatel inimestel on erinevad isiklikud arusaamad eripärastest olukordade lahendamisest. Iga inimene kannab endaga kaasas uskumusi ning viimane inimest ka defineerib. Eripärane eetika tundmine võrsub erinevatest allikatest - põhinedes nii religioonil, spirituaalsusel kui ka ihadel. (Mehta 2015, lk 998 - 999) Olenemata inimesest tuleks mõista ning leppida kultuuriliste eripäradega. Ei saa väita, et üks või teine on vale, vaid väärtuste allikad pärinevad erinevatest sündmustest ning ajaloolistest käikudest.

1.1.1. Eetikakoodeks

Eetikakoodeksid on harilikult sõnastatud väga üldiselt ning eelkõige sisaldavad endas püüdlusi ja ideaale. Aavik jt (2007, lk 22) mõistavad eetikakoodeksi all eelkõige “kirjapandud normide ja/või väärtuste kogumit, mis on toeks mingis valdkonnas tekkivate moraali probleemide lahendamisel ja õigete käitumisviiside valikul”. Koodeksi määramisel on kõige tähtsam, et inimeste isiklikud väärtused oleksid võrdväärsed sätestatud koodeksiga ning see, mida soovitakse sellega saavutada (samas, lk 11 ja 23). Kuna moraali ja eetika küsimused on siinkohal niivõrd suured, siis käesolev töö neid termineid sisukamalt ei lahka ja ülejäänud kirjalik töö nendele ei toetu.

Eetikakoodeksit vajatakse heade tavade loomiseks, grupi lojaalsuse kasvatamiseks, ühishäärtuste suurendamiseks, väärade käitumise ennetamiseks, maine loomiseks ning usaldusväärsuse tõstmiseks (Samas, lk 36). Heade tavade loomine tantsutunni kontekstis on vajalik selleks, et hoida teatud standardeid juba tantsutunnis, mille tulemusena harjub õpilane ka laval etteantud standardeid jälgima ning järgima. Sarnaselt lavalisele olukorrale on ka treeningu puhul etikett ja käitumine midagi, mis vormub aja jooksul ning muutub aja vältel baasarusaamaks. Grupi lojaalsuse kasvatamine on eetikakoodeksis välja toodud selleks, et õpilased oskaksid üksteise eest vastutada ning kaaslastega arvestada. Usaldusväärsus toimib, kui austatakse nii enda, kaaslaste kui ka õpetaja huve. Lisaks on grupi lojaalsuse kasvatamine oluline ka töökuse ja huvi talletamiseks. Ühishäärtuse loomine on sealhulgas vajalik enda ning teiste respektseerimiseks, seda nii treeningsaalis kui ka laval. Oluline faktor on ka treeningsaali ning selle varustuse väärtustamine.

Täiendavalt on eetikakoodeks tähtis ka ebasobiva käitumise ennetamiseks ning nii grupi kui ka tantsukooli maine hoidmiseks.

1.2. Lavaline etikett

Igal professionil tekib oma teoreetiline ning praktiline pagas. Ühiskonna seisukohalt vaadates on profession oma-ala asjatundja just tänu selle teadmistele. Need teadmised ei pruugi olla arusaadavad võhikutele, kuid on selged nende esindajatele. Tänu iseseisvatele professionidele on väljakujunenud igaühel oma käitumiskultuur, mis sisaldab just eetilisi tõekspidamisi antud valdkonnas (Aavik jt 2007, lk 19-21). Siinkohal on etendajatel kujunenud välja oma käitumiskultuur kuidas laval esineda - lavaline etikett ehk viisakuse ja heada kommete juhise. Nimelt on just lavaline etikett see, mis kajastab lavaeetika, eetikakoodeksi, kultuurinormide ning ühiskonnas seatud reeglite kogumit (*The Importance of Etiquette* 2020).

Etiketi peamised ülesanded on (samas):

- kindlustunde pakkumine - teadmine, kuidas konkreetsetes situatsioonides käituda, aitab tunda ennast antud olukordades mugavamalt;
- ühiskonna liikmete tunnete säästmine - teiste tunnetega arvestamine muudab olukorra neile mugavamaks ning kaitseb nende tundeid;
- suhtluse lihtsustamine - etikett hõlbustab suhtlemist, kuna murrab barjääre;
- staatuse tõstmine ning tugevdamine - järgides ettenähtud käitumismustreid peetakse teist võimekamaks, professionaalsemaks ning intelligentsemaks;
- positiivse esmamulje tagamine.

Lavaline etikett hõlmab endas kindlaks määratud käitumist laval, seda nii proovides kui ka esinemistel (Pontius 2017). Enamasti eristatakse etiketi reegleid viisidel, kuidas võib või ei või käituda ehk teisisõnu, mis on ühiskonnas vastuvõetav ning mis mitte (Haryanto & Moutinho 2016, lk 2). Lavalisele etiketile pööratakse tähelepanu peamiselt siis, kui töötatakse näiteks laste või algajate etendajatega. See on teema, millest täiskasvanute seas tihti peale ei räägita, kuna nendele, kes sellega igapäevaselt kokku puutuvad, on muutunud

antud reeglid elementaarseteks tõdedeks. Selline lähenemine võib viia arusaamani, et etiketis leiduvad reeglid ei ole tähelepanuväärsed. Lavaline etikett on loodud peamiselt protsessi sujuvamaks läbiviimiseks, mistõttu on need reeglid siinkohal väga vajalikud (Pontius 2017).

Sarnaselt lavaetikale vaieldakse ka lavaetiketi puhul, et kas see on vajalik või mitte. On neid, kes leiavad, et etiketi õpetamine on vanakooli harjumus ning üsna aegunud. Küll aga saab siinkohal väita, et heade käitumiste tava on aegumatu. Lavaline etikett käib ajaga kaasas ning selles tehakse muudatusi vastavalt ajastule. Ilma etiketita võivad ühiskonna liikmed olla kannatamatud ning näidata üksteise puhul üles ebaviisakust, mis omakorda võib viia solvamiste, valetamise, petmiste ning tülideeni. (*The Importance of Etiquette* 2020)

Mõistmaks lavalise etiketi otsuste tegemist toon välja selle põhipunktid (Mehta 2015, lk 1001):

- Diagnoosida probleemide ilminguid
 - Kuidas ühe käitumine mõjutab teisi inimesi?
 - Kas osatakse tuvastada tõenäolist käitumist?
 - Kuidas üksikisikud hindavad iga tõenäosust?
- Hinnata probleemide plusse ning miinuseid
 - Kuidas lahendada vale käitumine õige vastu?
- Järjepidevalt anda väärtushinnanguid
 - Kuidas peab õpilane kinni sellest, mida väärtustab?
 - Kuidas õpilane jääb oma kavatsuste juurde?
- Seisukohtade püstitamine
 - Milliseid vooruseid õpilane kasutab, et hoida oma eetilisi seisukohti?

Elulisel tasandil saab etiketi mõistmine alguse just inimese tavapärasest kodusest käitumisest, sest see on koht, kus praktika toimub privaatsetl. Üsna raske on muuta oma käitumist vastavalt vajadusele ehk käituda etiketi järgselt siis, kui selleks ainult vajadus on. Kui inimene harjub käituma oma mugavustsoonis nii, et etikett on temasse justkui juurdunud, aitab see luua paremaid suhteid ning olla edukas tulevastes töödes. Sealjuures

ei ole enam etiketi järgimine kui kohustus, vaid muutub loomumaseks. (*The Importance of Etiquette* 2020) Etiketi iseeneslik järgimine tekib ajapikku, kui see muutub arusaadavaks, loomupäraseks ning harjumuslikuks üheaegselt.

1.2.1. Lavaetikett erinevatest lavalistest märgisüsteemidest

Järgnevalt toon välja loetelu märgisüsteemidest laval, kui vaataja ja ka õpetajate kindlate ootuste aspektid, mis on analüüsitavad lavaetiketi seisukohalt. Antud aspektid põhinevad Erika Fischer-Lichte (1992, lk 15) lava ja teatrit defineerival märksõnadel: muusika, sõna, miimika, meik, soeng, kostüüm, lava kontseptsioon, valgustus. Omalt poolt lisasin veel elemendi - aeg.

- **Muusika**

Lavalise käitumise puhul võib mängida muusika selles osalist rolli. Intrigeeriv muusika võib kutsuda ennast kas kaasa laulma või suud maigutama. Viimane sai alguse 1929 loodud filmis “*The Broadway melody*”, kui filmi edukamaks läbimurdeks kasutati muusikalistes stseenides ette lindistatud laule (*The History of Lip-syncing* 2020). Seega loodi maigutamine algselt parema helilise kvaliteedi saavutamiseks. Tänapäeval kasutatakse seda peamiselt filmides, muusikavideodes ning ka suurematel kontsertidel. Kuna tantsides ei kanna see mitte mingisugust eesmärki, siis suu maigutamine tantsunumbrite juurde üldjuhul ei kuulu.

Lisaks võib meeldiv muusika tuua endaga kaasa erinevaid instinkte ja emotsioone. Näiteks võib lavaetiketi puhul kõrvalekaldena näha seda, kui kokkulepitud pausi ajal peaks esitaja olema liikumatult ja/või neutraalselt seisma, kuid jätkab näiteks puusa nõksutamise või minimaalse kehalise liikumisega. Lisaks võib muusika mõjutada näoilmeid vastavalt rõõmsale, kurvakõlalisele või äkilisele helile. Laval toimuv tegevus peaks olema muusika aspektist eesmärgipärane tegutsemine - vastavalt eelnevatele kokkulepetele tunnis. Teisisõnu koreograafia esitatakse laval nii nagu tunnis on eelnevalt harjutatud.

- **Sõna**

Sõna kasutust leidub tantsumailmas üsna vähe. Harvadel juhtudel soovib tantsuõpetaja või koreograaf, et laval kõneldakse publikuga või teiste laval olijatega. Lähtun siinkohal rohkem kontsertidest ning ametlikest pidustustest kui etenduskunstist laiemalt. Kuna kõnelust on laval niigi vähe, siis näiteks mitte planeeritud jutlemist või naljatlemist eakaaslastega on tantsuõpetuse kontekstis üsna silmatorkav. See on üks lavalise etiketi element, milles tuleb enne lavale minekut kokku leppida.

- **Miimika**

Inimese nägu väljendab kuidas ta olukorrale reageerib või üldiselt ennast tunneb. Näoilmed jaotuvad kaheks - instinktid ehk iseeneslikud ning kokku lepitud väljendused. Primaarsed emotsioonid, mida inimene miimikaga väljendab, on õnnelikkus, üllatus, hirm, kurbus, pahameel, ebameeldivus, huvitatus. (Fischer-Lichte 1992, lk 30-31) Tantsutreeningus ning ka esinemistel on miimika üks väljendusvahenditest idee või rolli paremaks edasi andmiseks. Siinkohal tuleks lähtuda taaskord varasematest kokkulepetest.

Problemaatiliseks võivad osutuda miimika aspektist olukorrad, kus näiteks lavalolijal läheb kokkulepitud tegevus meelest või ebaõnnestub. Kui laval olles läheb tants segamini, siis selle tulemusel võidakse näidata keelt, kulmu kortsutada või mossis nägu teha. Teise näitena võib tuua olukorra, kus publikus viibib mõni lähedane, mille tõttu tekib soov otseselt talle naeratada, nägusid/silma teha või sooritada mõni muu tegevus laval esitatava teose kontekstis eemale kalduva miimikaga seoselt.

- **Meik ja soeng**

Väljanägemine jaotub etiketi põhiselt kaheks – bioloogiline ning muudetav välimus. Eestis üldjuhul teismeeast nooremaid lapsi esinemisteks ei meigita, kui just roll või olukord teistsugust lähenemist ei nõua. Küll aga hakkavad puberteedieas lapsed järjest enam oma kehast hoolima ning hakatakse varasemast rohkem rõhku panema oma välimusele, ennast lõhnastama, meikima ning soengu eest hoolitsema. Muutuste soov võib pärineda erinevatest allikatest - sõpradest, meediast ning ühiskonnast. Teismelisele läheb korda, kas ta erineb trennikaaslastest - on ta sale või ülekaaluline, pikk või lühike, milline on tema

näonahk ning nahavärv. Oma kehaliste eripäradega mitte leppimine võib tulla soovist olla täiskasvanulikum.

Kuna meik ja soeng on välimuses midagi, mis on sellele lisatud või muudetud, siis see võib endaga kaasa tuua nii enesekindlust kui ka ebamugavust. Probleemaatiliseks võivad osutuda just selliseid tegevused, mida pole konkreetsesse tantsu sisse koreografeeritud, näiteks soengu sättimine ning korduv silumine. Lisaks on meik miski, mis võib tantsu esitades laiali minna ning kui esitaja seda ise tunneb või märkab, võib ta üritada juhtunut parandada kas hõõrumise või mistahes muul moel. Selline tegevus tõmbab palju tähelepanu, seega taolised otsused nagu meigi kasutamine ning soengu valik ja vajalikkus konkreetse tantsu kontekstis, on mõistlik eelnevalt õpilastega läbi arutada.

- **Kostüüm/riietus**

Kostüüm on lahutamatu osa lavakultuurist. See, kuidas tantsija suhestub oma kostüümiga, on osa treeningust. Üldjuhul on kostüüm vajalik selleks, et tuua esile kas muusikat, lavalist liikumist või selle kõige juurde käivat jutustust - see on laval esitatava teose osa. Lavalise etiketi seisukohalt on oluline just see, kuidas oma riietusega sobivalt ümber käia. Laval olles ja publiku ees esinedes, on etendajal soov näidata ennast parimast küljest. Kui tuntakse, et kostüüm valmistab ebamugavust või on mistahes moel paigast ära, võib tulemuseks olla kostüümi sättimine, kergitamine või kohendamine.

- **Asukoht/ruum**

Antud aspekti puhul, tuleks lastele selgeks teha, et mida erinevate asukohtade valik tähendab nende käitumisotsustele. Nii asukoha kui ka ruumi kontekstis peaksid nad mõistma, et kus asub publik, kuidas saab lavale ja lavalt maha ning kuidas püsida oma tantsu esitades publikule nähtavas kohas.

- **Valgustus**

Esineja ei ole kuidagi vastutav lavalise valgustuse eest, küll aga on tema ülesanne valguses püsida ning sellega suhestuda. Näiteks kui valgustatud on ainult keskmine osa lavast, kuid ääred mitte, siis valgustusest väljas seistes ei ole esitaja piisavalt nähtav. Samasuguse näite võib tuua ka *spot*-valguse kohta. Teisalt võib valgus mängida ka esineja vastu, kui ruum

või lava on ühtlaselt valgustatud, kuid esineja ei hooma fakti, et teda näeb publik olenemata sellest kas ta seisab lava peal või näiteks akside vahel (Suzanne 2009).

- **Aeg**

Aeg on igale inimesele väärtuslik eluline element. Selleks, et aga mitte raisata teiste aega, oleks viisakas hoida kinni etteantud kellaaegadest (Mercanti 2017). Üks asi on hilineda tantsutrenni, teine on hilineda lavaproovi või kontserdile, kus plaanipäraselt esineda tuleb. Esimeses ootab õpilasi treener ning kaaslased, kuid teises võib oodata terve lavatagune meeskond. Etteantud ajast varasem kohal olemine annab parema tunde nii enese valmisolekuks kui ka kohalolu tekitamiseks.

1.2.2. Vanusest tingitud käitumisoskused

Antud teemaga on tugevalt seoses vanusest tingitud käitumisoskused, kuna need mõjutavad oluliselt uurimisprotsessi analüüsi. Järgnevalt toon välja eripärased käitumisoskused, mis baseeruvad lapse arenguetappidel.

4–5-aastased

Selles vanuses lapsed suudavad ühe eesmärgi nimel töötada ning tegutseda umbes 10 minutit järjest ning seejärel kipub nende tähelepanu kaduma (Suhe lapsega 2020). Siinkohal oleks soovitatav lastele koostada alla minutilised tantsunumbrid ning mitme esituse korral teha vahepause, et lapse, kui esitaja töö oleks maksimaalse väärtusega.

5–7-aastased

Selles vanuses saavutab laps oma mina-tunde. Ta õpib tundma ennast, oma piire, võimeid ning suutlikkust. Üldjuhul õpib laps sel eluperioodil kõike läbi mängu ehk ta õpib eristama tegelikkust ja fantaasiat. (Vaimne tervis 2020) Laps uudistab nii esinedes kui ka laval seistes enda ümber olevat ruumi, ta on kergelt kangestunud, sest palju inimesi vaatab teda ning olukord on tema fantaasiatest üsna kaugel. Sellel perioodil saab laps selgeks, et mis on õige ja väär, hea ja halb, lubatu ning keelatu (Inimese elukulg 2020). Järelikult on see

iga kõige sobivam aeg õpetamaks lastele lavalist etiketti, kuna sel juhul võivad need teadmised edukalt pikemaks ajaks haakuda.

7–10-aastased

Antud eluetapil on kõige keskmeks õppimine läbi koolitegevuste, huviringide ning erinevate suhete. Lapsel on kujunenud arusaam kes ta on, mis on tema huvid ning mis mitte. Sel vanuse perioodil võib reeglite omandamine olla kõige keerulisem, kuna lapsel on raske mõista, et asjad toimivad ainult ühel kindlal viisil. Lisaks esineb selles vanuses enim keskendumisraskusi, mis võib pikaajalise laval olemise teha keerukaks. (Vaimne tervis 2020)

10–12-aastased

Laste kehas ning meeles hakkavad toimuma olulised muutused. Järjest rohkem hakatakse rõhku panema oma välimusele ning varasemast läheb märksa rohkem korda teiste arvamus (Vaimne tervis 2020). See on vanus, kus hakatakse huvi tundma meigist ning juuste hoolitsemise eest. Eelnevast tulenevalt võib selles vanuses etendaja ennast laval tunduvalt rohkem sättida ning korrastada, kuna talle on oluline, mis mulje ta endast väliselt jätab. Lisaks on see vanus, kus suhted eakaaslastega muutuvad tunduvalt olulisemaks, kui varem (Suhe lapsega 2020; Vaimne tervis 2020), mistõttu võib lava kontekstis esineda kaaslastega jutustamist ning naljatamisi. Antud arenguperioodil on laps võimeline sooritama pikaajalisi tegevusi ning allub kehtestatud reeglitele. Selles vanuses lapsele on olulisel kohal edu, kuna ebaõnnestumine võib viidata uutele ebaõnnestumistele. (Inimese elukulg 2020).

Lavaetiketi arusaam ning mõistmine sõltub oluliselt vanusest tingitud käitumisoskustest. Antud alapeatükis väljatoodud vanuselised käitumisoskused aitavad analüüsida laste käitumist nii tantsutunnis kui ka lava kontekstis. Nendele toetudes saab teha järeldusi, miks laps üht- või teistmoodi käitub. Näiteks pika tantsuesituse puhul võib 4–5-aastane laps haigutada ning hakata ruumis ringi vaatama, sest ta ei suuda pikaajaliselt ühele asjale keskenduda. Teisalt võib 10–12-aastane laps ennast korduvalt sättida ning kohendada, kuna muretseb oma väljanägemise pärast.

2. UURIMISPROTSESS

Oma uurimisprotsessi läbisin Tartus, E STuudio koori- ja tantsukoolis. Praktika viisin läbi nelja erineva rühmaga vanuses 5–6-aastased (rühma nimega Pöialpoisid), 7–8-aastased (Piilupardid), 9–10-aastased (Flamingod) ning 11–12-aastased (Öörahnid). Igal rühmal oli ettenähtud üks tund nädalas, kestusega 45 minutit. Antud koolis töötan alates septembrist 2019 nelja kõige noorema rühma tantsuõpetajana ning mind kutsus ametikohale Külli Lokko. Tema palve oli mulle, et lisaks laulmisele oskaksid õpilased ennast laval oskuslikult liigutada ja tantsida. Lavalise etiketi õpetamise lisasin õppesse omal algatusel.

E STuudio koori- ja tantsukool on kõrgelt hinnatud ning lugupeetud erahuvikool Tartumaal. Sealses õppekavas on võrdselt esindatud laulmine ja tantsimine. See viis mind arusaamiseni, et lavalise etiketi õpetamine on sealjuures lausa vajalik. Lava kontekstis on nii laulmise kui ka ühest laulust teise ülemineku ajal keha üldjoones tegevusetu ning on suurem oht ennast unustada. Küll aga, kui õpilane harjub pidevalt tegelema etteantud etiketiga, on neil laval ennast kergem kontrollida.

Siinkohal soovin rõhutada, et uurimisprotsessi läbi viies keskendusin showtantsu suunitlusega tantsudele, kuhu ei olnud enese sättimist, sügamist, haigutamist ja muid taolisi tegevusi lavastatud. Tegelesime tantsudega, mille peamine eesmärk oli oma rolli säilitamine ning etteantud koreograafia etendamine järgides seni õpitud lavalist etiketti.

Minu tantsutundides nägi lavalise etiketi õpetamine välja järgmiselt. Iga õppeolukord tulenes tantsutunnist endast. Kui mina märkasin, et miski pole sobilik laval käitumiseks, siis palusin tagasisidet õpilastelt endilt, et kas nii on kõlblik või mitte. Kui üldine vastus oli, et antud käitumine pole sobilik, siis lasin neil endil selgitada, et miks nad sellisel

arvamusel olid. Seejärel ma kas nõustusin antud vastustega ja/või selgitasin omapoolse arvamuse antud olukorrale. Lasin neil õppida “rühma kätega” ehk neil endal arutades vastuseid ning lahendusi leida. Minu eesmärk siinkohal oli suunata õpilasi kriitilisele mõtlemisele, et nad oskaksid analüüsida nii enda kui ka kaaslaste käitumist.

Uurimisprotsessi edukaks läbiviimiseks koostasin lavalise etiketi õppekava, kus tõin välja etiketi õpetamise eesmärgid ja õpiväljundid (vt Lisa 1). Minu, kui õpetaja peamine siht oli jagada ning rakendada neid teadmisi, mis mul juba varasemalt olemas olid. Teisalt soovisin välja selgitada, et millised ülesanded loodud protsessis on edukad, sealjuures arendavad ning millised mitte.

Oma eesmärkide elluviimiseks kasutasin kolme peamist uurimismeetodit (Haryanto & Moutinho 2016, lk 4):

1. Vaatlesin õpilaste käitumist erinevates situatsioonides;
2. Uurisin õpilastelt nende arvamusi, kuidas nad end tunnevad ning milline on nende kogemus;
3. Analüüsisin õpilaste käitumist trimestrite lõikes, mis omakorda lõppesid kontserdiga ehk vaatlesin ning tegin järeldusi toetudes esinemissituatsioonidele.

2.2. Andmed kogemuspäevikust

Järgnevalt toon välja milliseid märkmeid panin kirja nii tunde läbi viies kui ka kontsertidel õpilaste käitumist vaadeldes. Päeviku sisu on avatud trimestrite lõikes.

2.2.1. Kontsert Pauluse Kirikus

Kõige esimene E STuudio koori- ja tantsukooli 2019–2020 hooaja kontsert toimus 17.12.2019 Tartus, Pauluse kirikus. Tegemist oli jõuluteemalise kontserdiga. Esitusele tuli sel korral vaid kooli vokaalne pool, kuna seni õpitud tantsud poleks olnud eetilised kirikus

tantsimiseks. Eelnevat arvesse võttes oli mul hea võimalus istuda publiku hulgas, vaadelda kontserti ning analüüsida õpilasi.

Järgnevalt kirjeldan olukordi, mida kontserti vaadeldes märkasid.

Antud kontserdil tuli ette situatsioon, kus esitamisel oli soololugu. Laulja aga eksis märgatavalt laulu esimese paari noodiga. Kõige rohkem kohkus olukorrast laps ise. Kuni laulu lõpuni oli laulja kõhklev ning ebakindel. Laulu lõppedes hakkas õpilane koheselt valjusti nutma ning lahkus lavalt joostes. Olgugi, et laval ei tohi nutta, joosta ega nägusi teha, siis antud olukorras said emotsioonid lapsest võitu. Arvan, et ta tundis ennast ebamugavalt ning alaväärselt. Antud situatsioon pani mind mõistma, et taolistes ekstreemsetes olukordades saavad emotsioonid teadmistest võitu. Nimetatud õpilane oli 10-aastane. Töö esimeses pooles olen vanuseliste käitumisoskuste juures välja toonud, et selles vanuses on kohustuste täitmisel oluline edu. Üks ebaõnnestumine võib viidata korduvale nurjumisele. Seega õpilase reaktsioon antud olukorrale oli tingitud oluliselt ka tema arenguetapist.

Toon välja tähelepanekud, mida märkasid esimesel kontserdil erinevatel vanustel:

- 7–8-aastased

Antud vanusegrupi lastel toimus võrreldes teiste rühmadega kõige rohkem kõrvalisi tegevusi ning tähelepanu kõrvale kaldumist. Lapsed puhastasid küünealuseid, pühkisid nina, haigutasid, sättisid juukseid, kerisid varrukaid üles ja alla, jutustasid üksteisega ning lehvitasid ja tegid nägusid publiku seas istuvatele vanematele-õdedele-vendadele.

Usun, et väiksematel lastel on kõige keerukam järgida lavalist etiketti, kuna neil ei ole väljakujunenud teatud enesekontrolli mehhanism ning tegutsevad oma olemasolevate harjumuste põhjal. Nad rõõmustavad, kui näevad oma lähedasi ja sõpru ning selle tulemusel kas sätivad või sügavad ennast.

- 9–10-aastased

Enda esituse ajal vaadati palju ruumis ringi - lage, seinu, eakaaslast. Korduvalt kohendati enda riideid.

- 11–12-aastased

Selle vanuse peamine käitumismuster oli enda pidev sättimine, kas siis riideid, soenguid või aksessuaare. Lisaks sügasid lapsed korduvalt laupa ja nina ning lükkasid juukseid kõrva taha.

Antud kontserti analüüsid tähelepanu, et erinevad arenguetapid määravad siinkohal ka õpilaste käitumise karakteri. Väiksemad lapsed alles harjuvad ning õpivad laval olemisega toime tulema. Lastele on oluline vanemate kohalolu, mis tagab neile turvatunde. Sealt võib tuleneda ka vajadus vanematele lavalt lehvitada, et olla kindel, et nad on märgatud. Teisalt võib taolisi seosetuid käitumisi nagu varrukate üles-alla ning kleidi ääre rulli kerimist seostada samuti vanemate igatsusega. Kuna laval üldjuhul lapsevanem ei seisa väikelapse kõrval vaid vaatab eemalt publikust.

Märgates, et teismeliste käitumismustrit iseloomustab peamiselt enda pidev sättimine, siis see võib tuleneda näiteks nende kehalistest muutustest. Teismeealine võib olla mures oma kehaliste eripärade pärast ning sellest tulenevalt võib neile varasemast rohkem korda minna nende välimus, eriti suurema hulga inimeste ees. Eelkõige soovitakse endast laval parimat muljet jätta. Täiendavalt võib sättimine ning kohendamine tulla ka ebamugava kostüümi/riietuse valikust ning näo nühkimine või korrastamine meigist või soengust.

Seoses lavalise käitumisega, siis tantsu ja laulu ajal oli kõrvalisi tegevusi ning etiketi reeglite suhtes küsitavaid käitumisi minimaalselt. Peamiselt toimus kogu üleliigne tegevus just tantse ning laule oodates - ajal, mil puudub kindlaks määratud tegevus.

Õpilaste väljanägemine oli viisakas ning tantsukoolile vastuvõtlik. Kõigil oli kohustuslik riietuda värvidesse valge, punane, must, et anda edasi jõulutunnet - minu jaoks tähtis eesmärki. Täiendades lisaksin, et õpilased riietusid üsna tagasihoidlikult ning õlad ja põlved olid kaetud - valik võis tuleneda asukohast.

2.2.2. Ettevalmistus teiseks kontserdiks

Toetudes erinevatele käitumismustritele, mida nägin esimesel kontserdil, alustasin oma õpetamise protsessi järgmiselt. Enamasti esitasin õpilastele küsimusi juhtudel, kui täheldasin tunnis tantsude läbitantsimisel ning esitamisel erinevaid käitumismustreid. Sealhulgas üritasin tugineda eelneval kontserdil nähtule ja kogetule. Iga küsimuse järel tõin õpilastele välja ka omapoolse arvamuse ning selgituse, miks pole selline käitumine või olukord sobiv.

Siinkohal lisan, et kõik minupoolsed järeldused põhinesid E STuudio kontsertidel ning antud huvikooli käitumisreeglitel. Suuremas pildis võib lavaline etikett olla olukordadest sõltuvalt erinev, küll aga selles uurimuses töötasin lastega tuginedes antud kooli tavadele.

Järgnevalt annan ülevaate erinevatest tunnis tekkinud küsimustest ning olukordadest, mida õpilastega arutasime. Alustuseks toon välja õpilaste arvamused ning seejärel lisan omapoolse selgituse.

“Tuginedes nii eelnevale ning ka tulevasele E STuudio kontserdile, siis mis sa arvad, et mida ei tohi laval teha?”:

- 5–6-aastased: lollitada, kisada, joosta, emme juurde minna, keelt ning muid lollusi publikusse näidata, patsikummi ära võtta, katsuda ennast, nina nokkida ja sügada.
- 9–10-aastased: jutustada, sättida, sügada, nägusi teha, lava äärel kõikuda, maigutada, haigutada, kõhida, lükata, trampida, ennast ära unustada. See teeb üldpildi mustaks ning ebaühtlaseks.
- 11–12-aastased: sättida ennast, karjuda, kratsida, lolli mängida, rääkida, häälitseada, haigutada.

Antud küsimusele suutis iga laps öelda vähemalt ühe vastuse, kuid minu küsimusele, et miks ei tohi seda teha, oli vastuseid üsna vähe. Järelikult on õpilased omandanud üldteadmised selle kohta, kuidas käituda, ilma aru saamata, et mis on selle alus. Minu selgitus õpilastele oli järgmine. Kontserdile tuleb vaatama palju inimesi ning ilmselt on igal inimesel ka mingisugused ootused – kas siis kuulda kauneid helisid või vaadata

eripäraseid tantse. Kui õpilane või etendaja ennast laval sügab, liigselt sätib, kaaslastega räägib, ringi vaatab või haigutab ning nägusid teeb, siis üldpilt, mida publik näeb, ei ole enam nii esteetiline ja korrapärane. Lisaks on õpilase roll olla laval kui etendaja ning see erineb meie igapäevasest käitumisest. Kui etendaja teeb laval kõrvalisi tegevusi, siis sel juhul astub ta oma rollist justkui välja. Tema roll siinkohal on ka publiku meelelahutamine ning kõige eelnevaga seostuvalt peame eristama lava ning trennisaali.

Minu viimasele seletusele küsis üks 5–6-aastaste grupi õpilane: “Miks ei tohi laval haigutada?” Siinkohal selgitasin seda järgmiselt: Kontserdi läbiviija eesmärk on anda publikule võimalikult meeldiv elamus, esitaja eesmärk on see soov ellu viia. Kui esitaja laval haigutab ning tunneb igavust, siis see sama tunne võib kanduda ka publikule.

Kuna antud uurimisprotsessis oli tegemist koori- ja tantsukooliga, siis minu arvates on selles koolis laul ja tants võrdsel kohal. Kui lapsed tulevad värskelt laulutunnist tantsutundi, siis laulmine jätkub ka tantsides. Märkasin üsna palju laulmise imiteerimist tantsu ajal, seega esitasin õpilastele küsimuse: „Miks tantsides ei tohi suud maigutada?”. Lisaks selgitasin, et siinkohal lähtun lastele loodud kavadest.

- 9–10-aastased: ajab mõtted mujale, näeb veider välja, rikub üldpilti, näeb välja nagu ta imiteeriks lauljat.
- 11–12-aastased: kui kõigist tantsijatest ainult üks maigutab, siis ta jääb silma. Publik hakkab vaatama, et mida ta suuga teeb.

Selgitasin õpilastele, et suu maigutamisel võib olla oma aeg ja koht, kuid meie olemasolevad kavad seda ei soosi. Loodud tantsud põhinesid naerul-õnnel-rõõmul. Ehk hetkel oli tähtis oma emotsiooni edasi andmine. Suu maigutamine laulu ajal võib anda publikule tantsust vale arusaama. Meie peamine eesmärk oli näidata tantsu ning tantsutehnikat, mitte imiteerida kellegi teise laulmist.

Kontserdil ootas ees mitu tantsu, kus tantsijad pidid kükitades ootama, kas siis muusika algust, kaanonis enda järjekorda või lihtsalt kükitades pausi tegema. Märkasin mitme rühma puhul, et mõningad tantsijad unustasid enda käitumist laval kontrollida. Näiteks mõned lapsed olid kükitades jalad harkis, mitte koos. Siinkohal lisades, et tütarlastel olid

seljas kleidid ning seelikud. Olukorrast tulenevalt esitasin õpilastele küsimuse, et miks antud tantsus ei tohi harkis jalgadega kükitada?:

- 7–8-aastased: nii ei ole viisakas, publikul on kole vaadata, aluspükse on näha.
- 11–12-aastased: see näeb kole ning ebaviisakas välja. Selline käitumine on rumal ning teed endale häbi. Harkis jalgadega istumine võtab liiga palju ruumi. Kui oled kleidi või seelikuga, siis võib olla aluspesu näha.

Kuna nelja rühma peale tantsis kokku ainult kolm poissi, oli antud selgitus eelkõige suunatud tüdrukutele. Kui nad kükitavad jalad harkis, siis seeliku alt võib paista aluspesu ning igäühe privaatsuse huvides me seda näidata ei soovi. Täiendavalt selgitasin, et alati võib olla erandeid - koreograaf võib luua terve kava, kus tantsitakse ainult aluspükste väel.

Eesti rahvatantsus kasutatakse pidevalt hoiakut “käed puusal rusikas”. Seda kasutasin ka mina oma eesti-teemalistes tantsudes, mida tantsisid 7–8-aastased ning 9–10-aastased. Tantsude iseloom oli energiline, särtsakas ja hoogne. Selgitasin õpilastele, et mitte hoitud ning “vedelad” käed jätavad tantsijast ebakindla või loiu mulje. Lõdvad käed ei anna meile soovitud efekti. Meie tantsudes on just nimelt vaja tugevust ning kindlameelsust. See tuli välja nii tantsude temaatikast kui ka kasutatud lauludest (Antsud - “Vihm”, Greip - “Vihma Loits”).

Tabasin mitmeid kordi õpilasi üksteisega tantsu kestel rääkimas. Peamiselt märkasin seda just 9–12-aastaste seas. Siinkohal tulles tagasi Erika Fischer-Lichte (1992) märgisüsteemide juurde on sõna kasutus laval oluline aspekt. Antud olukorras, nimelt just tantsuõpet silmas pidades, ei kasutanud me sõna ja teksti koreograafias üldse. Seega omavoliliselt kaaslastega jutlemine või naljatlemine on laval silmatorkav. Sellest tulenevalt pidasin oluliseks tõstatada küsimuse “Miks ei tohi laval olles kaaslastega rääkida, kui olukord ei nõua teisiti?:

- 9–12-aastased: publiku tähelepanu läheb sellele, kes jutustab ning esitatav tants või laul võib jääda tahaplaanile. Lisaks võib jääda mulje, et räägid kellestki, kes on publikus ning see võib ebamugavust tekitada.

Siinkohal nõustusin õpilaste öelduga. Selgitasin, et meie tantsude puhul ei ole rääkimine vajalik. Lisasin, et on täiesti võimalik sooritada tantse rääkides, kuid meie koreograafia seda ei soosinud.

2.2.3. Kontsert Eesti Rahva Muuseumis

E STuudio koori- ja tantsukooli teine kontsert toimus 17.veebruari Tartus, Eesti Rahva Muuseumis. Antud kontserdil esitati nii koorilaule kui ka tantsupalasisid. Kontserdi nimi oli “Ajasild” ning teemaks oli Eesti - asukoht ning teema toetasid üksteist hästi. Kontserdil kasutati ainult Eesti artistide muusikat.

Kaks vanemat rühma olid riietunud kas rahvariietesse või linastesse riietesse. Kaks nooremat rühma said valida värvide sini-must-valge vahel. Õpilased olid kõik sobilikult riides ning üldine väljanägemine oli tagasihoidlik. Meiki polnud ühelgi lapsel ning juuksed olid kõikidel kammitud, kinni pandud või patsis.

Järgnevalt toon välja minu märkamised antud kontserdil:

- 5–6-aastased

Vaatamata laste vanusele läks kontsert just lavalist etiketti silmas pidades üsna edukalt. Antud vanusegrupil märkas laval haigutamist, otsaesise, nina ning kõhu sügamist ning ümbruskonna pidevat jälgimist (lagi, lavatagune, kaaslased). Selles vanuses õpilased olid laval üsna kohkunud ning kangestunud. Siinkohal sai saatuslikuks ilmselt publiku nägemine ning esinemisnärv - minu teada olid kõik selle vanuse lapsed esimest korda laval.

- 7–8-aastased

Õpilased alustasid oma etteastet seljaga publiku poole kükitades. Muusikat oodates vaatasid mitmed lapsed seljataha ning ka ümbruskonda. Tantsimise ajal kohendasid mõningad õpilased oma seelikut, mis mingitel hetkedel paistis kui taguotsa sügamine. Antud teguviisi märkas paaril-kolmel lapsel. Üldises plaanis järgisid lapsed lavalist etiketti nii, nagu olime treeningsaalis varasemalt harjutanud ning ettevalmistanud.

- 9–10-aastased

Nii tantsides kui ka laval seistes märkasin sukkpükste ning seeliku kohendamist, kükkis olles aluspükste sättimist. Vahetult enne laulma hakkamist silmasin riiete sättimist, intiimkoha sügamist, pea silitamist, enda sügamist ja juuste sättimist.

Usun, et õpilase lavalise etiketi arusaama ning mõistmist mõjutab suuresti kodune kasvatus ning seal ettenähtud reeglid. Märkasin, et treeningsaalis mõistab õpilane lavalise etiketi reegleid vaevata, kuid kui õpilane lava peal krooksu laseb või oma intiimpiirkonda sügab, siis sel juhul järeldan, et kui antud käitumist pole selgitatud sellises turvalises keskkonnas nagu kodu, siis laps ei suuda laval oma traditsioonilist käitumist varjata.

- 11–12-aastased

Enne tantsimise alustamist käitusid lapsed täpselt nii, nagu olime tunnis varasemalt lavalist etiketti analüüsinud. Tantsu vältel valdasid lapsed kokkulepitud lavalist etiketti eeskujulikult. Tantsu lõppedes ehk ajal kui puudus konkreetne tegevus, algas koheselt juuste sättimine, seeliku kohendamine ning kaaslastega jutustamine.

Võttes kokku teist kontserti, siis mulle tundus, et õpilased olid osaliselt omaks võtnud lavalist etiketti puudutanud materjali, mida senini olime jõudnud läbida. Esinesid esimese kontserdiga mõningad sarnased käitumismustrid, kuid kahte kontserti võrreldes oli teine üldises pildis viimistletum. Arvestades, et kahe kontserdi vahe oli vähem kui kaks kuud, milles omakorda sisaldus ka vaheaeg, oli muutus minu jaoks silmaga märgatav. Mitmeid tegevusi, mida lavaline etikett ette ei näe, prooviti teha varjates - näiteks selg publikusse või nägu eemale keerates. Iseenesest selline teguviis näitab, et õpilane teadvustab, mida ta teha ei tohi, kuid võib-olla ei suuda oma vajadust kontrollida.

2.2.4. Ettevalmistus kolmandaks kontserdiks

Pärast teise kontserdi lõppu, kui alustasime taaskord tantsuõppega, jõudsin läbi viia iga rühmaga kaks treeningut. Peale seda kuulutas Eesti Vabariik välja COVID-19 eriolukorra

ning minu protsess jäi poolikuks. Küll aga jõudsin õpilastega läbi viia mitmeid harjutusi, mis andsid mulle infot õpilaste teadmistest.

Näide 1: Õpilased istusid toolidel ning mina olin ruumi keskel. Selgitasin neile, et alatest sellest hetkest, kui ma nende ette kõndisin sai meie ruumist kontsertlava. Seejärel esitasin neile kava, mida õpilased olid varem õppinud, kuid seda tehes ma haigutasin, tegin endale patsi, sügasin varbaid, seisin küürus seljaga. Etteaste lõppedes küsisin õpilastelt, et kas nad märkasid midagi, mis antud kava juurde ei kuulunud. Õpilased tõid koheselt välja kõik üleliigsed elemendid, mida nad vaadeldes täheldasid. Oluline on siinkohal see, et vaatajana nad märkavad neid tegevusi, kuid tegijana enamasti mitte. Seega on etiketi õpetamisel väga oluline vaatajakogemus.

Näide 2: Järgnevaks ülesandeks seisin ruumis erinevates kohtades ning palusin lastel öelda, kas ma olen laval või mitte. Kui ma läksin ühte ruumis olevasse nurka, siis lapsed vastasid täie enesekindlusega: "Ei!, sa ei ole laval". Antud vastusele selgitasin, et sellest hetkest oled sa esineja rollis, kui sina näed publikut, sest siis näeb publik sind. Ehk isegi kui sa ei ole otseselt lava peal oled sa juba nähtav.

Antud harjutust läbi viies mõistsin, et lavalise etiketi järgimist mõjutab üsna tugevalt kogemustepagas. Õpilane ei adu esitamist ning etendamist, kui ta ei ole piisavalt ise vaataja rollis olnud. Üks asi on olla ise esineja ning õppida praktika käigus, teine asi on olla osa publikust. Nähes teisi formuleerub õpilasel arusaam, et mis on laval silmatorkav ning mis mitte.

Näide 3: Järjekordseks harjutuseks valisin 4-5 õpilast, andes neile ülesandeks seista ruumis vabalt valitud asukohta ning tegema absoluutselt mitte midagi. Üksainus asi, mida peavad arvestama on see, et need, kes istuvad on publik ja kes seisavad on esinejad. Minu imetuseks seisis kõik lapsed rahulikult ja nägu naerul. Ainuke, kes ennast pidevalt sügas, sättis ja ringi vaatas oli õpilane, kes tuli minu tundi esimest korda. Sellest järeldasin, et siiani õpetatu oli minu õpilastele suureks kasuks tulnud. Lastelt antud ülesande kohta tagasisidet küsides tuli minu üllatuseks ainult positiivseid vastuseid - enamasti, et selline

ülesanne on lihtne ja naljakas. Kuna tagasiside harjutustele on positiivne, siis tulevikus, näiteks enne lavale minekut meenutan lastele samasugust harjutust.

Näide 4: Põhinedes kahele eelnevale kontserdile tundsin, et ma polnud õpilastele selgitanud piisavalt lõpupoosi olulisust. Seega palusin õpilastel esitada umbes viie kaupa meie olemasoleva tantsu viimased kaheksa takti ning meeles pidada ka lõpupoosi. Esimesel grupil palusin hoida oma posituure umbes 20 sekundit, teisel grupil 10 sekundit, kolmandal 5 sekundit ning neljas grupp võis poosid võtta sekundiks. Kui kõik grupid olid saanud oma etteasted lõpetada küsisin õpilastelt, et milline neist lõppudest oli kõige meeldivam. Valdav enamus vastas 5 sekundit, kuna see oli piisav, et näha ära kõikide poosid ning ei olnud nii pikk, et piinlik hakkaks. Harjutuse lõpus selgitasin neile, et täpselt selle hea tunde pärast ongi vajalik hoida lõpupoosi vähemalt 3 sekundit, et publik suudaks fikseerida tantsu lõpu.

Mehta on oma kirjutises (2015, lk 999) öelnud, et lavalise etiketi käsitlemise üheks osaks on kavatsuste ning tegutsemise eritlemine. Erinevaid harjutusi läbi tehes märkasin, et lastel kulub aega selleks, et eristada eelnevalt mainitud kahte tegurit. Nende kavatsused on verbaalselt tunduvalt suuremad, kui nad suudavad endale teadvustada. Kui treeningsaalis mõistavad nad etiketi reegleid hõlpsasti, siis lavanärviga publiku ees seistes ei hooa nad oma tegusid ning käitumisi nii tõhusalt.

3. TULEMUSED JA ARUTELU

Sellest hetkest, kui alustatakse õpilase lavale viimise planeerimist, tuleks alustada vastava etiketi õpetusega. Kui elulisel tasandil ei pruugi erinevad kultuurid ja rahvused kõikide eetika reeglitega nõustuda, siis usun, et lavalise etiketi puhul on välja kujunenud üsna sarnased tõekspidamised. Minu arvates ei küsi etiketi õpetamine vanust ega kindlat sihtgruppi, kui treenitakse selleks, et õpitud teosed laval publikule esitada. Küll aga esinevad vanuselised käitumuslikud iseärasused ja prioriteedid - see on midagi, mida õpetajad võiksid aduda ja vastavaid teadmisi selles osas rakendada.

Lavaline etikett koosneb mitmetest erinevatest aspektidest, millel on omakorda eripärased mõjutused. Tasub arvesse võtta erinevaid märgisüsteeme, mille abil õpilased võiksid laval olles orienteeruda: muusika, sõna, miimika, meik ja soeng, kostüüm ja riietus, asukoht, valgustus ja aeg. Nendes orienteerumine sõltub ealistest iseärasustest, kodusest kasvatuses, isiklikest uskumustest ning väärtustest. Lisaks on mõju allikaks ka vaataja- ning esinejakogemus ning õppesisesed märkused ning nende analüüs.

Lavaline käitumine on suuresti seotud vanuselistega iseärasustega. Praktika käigus täheldasin 5–6-aastaste seas laval palju segadust ja hirmu. Käitumiselt olid nad veidi kangestunud ning uurisid silmadega ümbritsevat ruumi. Neile on oluline oma vanemate olemasolu ning õpetajapoolne toetus. Lavalise etiketi kontekstis toimus 7–8-aastaste seas kõige enam kõrvalisi tegevusi. See on ka vanus, kus lapsele tundub kõik mänguline. Ta pole õppinud veel teatud reegleid järgima ning avastab elu läbi oma fantaasiate. Jätkates 9–10-aastastega, siis neil oli kõrvalisi tegevusi ning etiketi suhtes eksimusi kõige vähem. Kuigi selles vanuses peaks reeglitega leppimine olema kõige keerukam, omandasid nad

siiski õpitud etiketti edukalt. Varases teismeeas ehk 11–12-aastaste rühmas tuli ette enim oma välimuse üle muretsemist, mis omakorda võib viia enese sagedasele sättimisele.

Uurimust läbi viies märkasin korduvalt, et lapsed unustasid oma käitumist laval kontrollida. Lavalist etiketti on keerulisem järgida, kui ei olda kursis, et millele tuleb täpsemalt lavaetiketi puhul keskenduda. Olles laval tegevusetu, võib tekkida tunne, et keegi ei märkagi, kuidas konkreetne isik käitub, kuigi tegelikkuses paistab see teravalt silma. Seega on väga oluline, et lavaetikett kujuneks harjumuseks. Lisaks on tähtis ka õpilastele nii esinemis- kui ka vaatamiskogemuse andmine. Ainult treeningolukorras on etiketi õpe oluliselt raskendatud ning ei pruugi anda soovitud tulemusi.

Kuna aastaringselt korraldab E STuudio kontserte, kus õpilased saavad oma oskusi näidata, siis selliseid tunde, kus oleksin saanud tegeleda ainult lavalise etiketiga, ei olnudki. Pidevalt toimus uue materjali omandamine ning korrigeerimine. Tulevikus sooviksin sellele rohkem aega pühendada. Lisaks oli ka ajaressurss üsna väike. Igale grupele oli ettenähtud nädalas üks tantsutund, mis kestis 45 minutit. Selle sisse oli üsna keeruline jaotada soojendust, tantsu õppimist ning lisaks veel etiketti puudutavate harjutustega tegelemist. Olgugi, et antud olukord ei sõltu minust, siis just tunni üleplaneerimine sai nii mõnigi kord saatuslikuks teguriks tegevustega kiirustamisel.

Treeningprotsess kestis kokku kolm kuud ning juba selle aja jooksul märkasin õpilaste uusi teadmisi. Ainuüksi teisel kontserdil nägin õpilasi juba tunduvalt rohkem oma käitumist kontrollimas - nii laval ning ka lava taga. Minu läbiviidud protsess oli lühiajaline, seega eeldan, et pikaajalisel treenimisel oleks teadmiste omandamine ja rakendamine edukam ning vastavad teadmised muutuvad laval olles harjumusteks. Usun, et lastega lavalist etiketti õppides tulevad muutused aegamööda ning praktika käigus.

Antud teema käsitlemine õpetas mulle endale sellega oma tundides rohkem tegelema - nii E STuudios kui ka teistes huviringides. Minu arvamuse kohaselt näeb lavalist etiketti tundev õpilane tunduvalt professionaalsem ning tasakaalukam välja.

Usun, et enamik tantsuõpetajatest tegeleb lavalise etiketi, kas siis suuremal või vähemal määral, õpetamisega. Leian, et etiketi õpe ei pea võtma üle kogu tundi, küll aga on see midagi, millega järjepidevalt tuleks tööd teha. Selleks ei ole vaja eraldi etiketi tunde läbi viia, vaid seda võiks siduda ülejäänud õppeprotsessis toimuvate ülesannetega. Uurimisprotsessi käigus leidsin enda jaoks mitmeid harjutusi, mis toimisid ning mis mitte. Soovin edaspidi veel enam leida mõjusaid harjutusi, et luua endale baassüsteem, kuidas teemakohaseid põhitõdesi kõige tõhusamalt õpilastele edasi anda.

Oma loov-praktilise töö põhjal toon välja järgmised soovituselavalise etiketi õpetamise edukaks edasi andmiseks. Esmalt soovitan püstitada pikaajalise õpetamise eesmärgi, kuna lavalist etiketti puudutavad teadmised vajavad harjumist, et need muutuks kehale ning meelele loomulikuks ning tavapäraseks. Teisalt tuleks läbi õppe leida harjutused, tänu millele lavalised reeglid õpilastele hästi meelde jääksid ehk harjutused, mis neid kõnetavad või puudutavad. Minu kogemuste kohaselt on väga oluline märkuste tegemine ning nende analüüsimine koos õpilastega, kuna põhimõtete lahtimõtestamine aitab mõista, miks üks või teine nõue vajalik on. Viimaseks pean oluliseks ka praktikat ehk nii esinemis- kui ka vaatajakogemuse pakkumist, et õpilane saaks tegeleda eelnevalt õpituga.

KOKKUVÕTE

Käesolevas loov-praktilises lõputöös uurisin, millist mõju avaldab teadlik lavalise etiketiga tegelemine ja sellele tähelepanu pööramine E STuudio koori- ja tantsukooli 5–12-aastastele õpilastele. Uurimisperioodi pikkuseks oli neli kuud (detsember 2019 - märts 2020).

Töö esimeses osas avasin mõisted lavaetika, eetikakoodeks ning lavaline etikett. Andsin ülevaate lavalistest märgisüsteemidest ning nende mõjutustest lavaetiketile. Lisaks tõin välja vanusest sõltuvad käitumisoskused lavaetiketi kontekstis. Töö teises osas avasin oma kogemuspäeviku, mis oli jaotatud kolmeks trimestriks. Iga trimester pidi esialgse plaani järgi lõppema kontserdiga, mille järgi teha õppetöö kokkuvõte, kuid kolmandat kontserti ei toimunud Eesti Vabariigis välja kuulutatud COVID-19 eriolukorra tõttu. Esimesel trimestril ma etiketi õpetamisega ei tegelenud, vaid vaatlesin õpilaste lavalist käitumist ning olekut. Teisel trimestril töötasin erinevate etiketti puudutavate küsimustega ning nende analüüsimisega. Kolmandal trimestril püüdsin tähelepanu pöörata just seni esinenud probleemsetele nähtustele läbi loovate harjutuste. Töö kolmandas osas analüüsisin isiklikke tähelepanekuid ning teada saamisi läbi viidud praktilise töö kohta.

Uurimusprotsessile toetudes võin öelda, et lavalise etiketi tundmine ning selle praktiseerimise oskus on oluline nii individuaalses perspektiivis kui ka kogu grupi ning tantsukooli vaatepunktist. Etiketi mõistmine, tunnetamine ja vastavate ideaalidega harjumine aitab esinejal tunda end laval professionaalsemalt ning julgemalt. Küll aga vajab etiketi tundmine selle eelnevat õppimist ning vastavat kogemust. Kuigi minu poolt läbiviidav uurimisprotsess oli lühiajaline, siis julgen väita, et pikajalisel treenimisel saavad etiketti puudutavad reeglid, väärtused ja uskumused rohkem harjumuseks, kui kohustuseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aavik, T., Keerus, K., Lõuk, K., Nõmper A., Pevkur, A., Saarniit, L., Simm, K., Sutrop, M., Tõnissaar, M., Vaher, A. & Volt, I. 2007. Eetikakoodeksite käsiraamat. Tartu Ülikooli Eetikakeskus
- Cameron, R, A. & O’leary, C. 2015. Improving Ethical Attitudes or Simply Teaching Ethical Codes? The Reality of Accounting Ethics Education. Griffith University, Australia
- Fischer-Lichte, E. 1992. The Semiotics of Theatre. Indiana university press
- Haines, S, E. 2006. Ethics and Aesthetics: The Artist-Educator and Choreographic Process, Journal of Dance Education
- Haryanto, J. & Moutinho, L. 2016. Analyzing Children’s Consumption Behavior: Ethics, Methodologies and Future Considerations
- Inimese elukulg. Pärnumaa Kutsehariduskeskuse koduleht.
https://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/elukulg/?INIMESE_ARENG__ELUKAAR__Elukaare_etapid, (29.04.2020)
- McCutchen, B. P. 2006. Teaching Dance as Art in Education. Human Kinetics
- Mercanti, J. 2017. Actor Etiquette: How to Behave Every Step of the Way
<https://www.backstage.com/magazine/article/actor-etiquette-behave-every-step-wa-y-5951/>, (06.05.2020)
- Mehta, N, K, K. 2015. Teaching Ethical Behaviour: Conversational Analysis in Perspective. World Academy of Science, Engineering and Technology
- Pontius, B. 2017. Eight Ways to Respect the Importance of Stage Etiquette
<https://twulocal769.com/8-ways-to-respect-the-importance-of-stage-etiquette/>, (07.05.2020)
- Ridout, N. 2009. Theatre and Ethics. Macmillan International Higher Education

- Suhe lapsega. Tark vanem.
<https://tarkvanem.ee/suhe-lapsega/>, (28.04.2020)
- Suzanne, N. 2009. Backstage Bliss: 11 Guidelines for Students in a Dance Recital
<https://www.danceadvantage.net/backstage-bliss-dance-recital/>, (06.05.2020)
- The History of Lip-syncing. Vulture.
<https://www.vulture.com/2020/03/the-history-of-lip-syncing.html>, (11.05.2020)
- The Importance of Etiquette. Universal class.
<https://www.universalclass.com/articles/self-help-etiquette/the-importance-of-etiquette.htm>, (10.05.2020)
- Vaimne tervis. Tark vanem.
<https://tarkvanem.ee/vaimne-tervis/>, (28.04.2020)

Lisa 1 - Lavalise etiketi õpiväljundid

Lavalise etiketi õpetamise eesmärk on:

- õpilase esinemisoscuse arendamine
- muuta õpilase esinemise kvaliteeti paremaks ning/või seda säilitada
- väärtustada esinemissituatsiooni positiivset tulemit
- toetada õpilase eneseväärikust
- anda positiivne mõju õpilase käitumismustrile

Õpiväljundid:

- Omab teadmistepagasit elementaarsest etiketti kuuluvatest komponentidest
- Tajub oma keha liikumist ning oskab jälgida õiget kehahoidu
- Oskab eristada käitumist tavaelus ning esinemissituatsioonis
- Oskab analüüsida oma käitumist nii treeningsaalis kui ka laval olles
- Oskab hinnata esinemiskultuuriväärtusi

Seoses lavalise etiketi õpetamisega alg- ning põhikooli õpilastele toon välja mõned punktid lavaetikakoodeksist, mis põhinevad minu subjektiivsel arvamusel ja kogemusel nii etendaja, tantsuõpetaja kui publiku liikmena:

Etendaja:

- on maksimaalselt “kohal”
- seisab sirge tasakaalustatud rühiga
- on riietunud sobilikult vastavalt olukorrale ning keskkonnale
- näeb välja viisakas ning esinduslik
- on kontsentreeritud oma pilguga kas publikusse või varasemalt kokku lepitud suunda
- suudab tagasi hoida kehalisi vajadusi (haigutamist, rõhitsemist, urineerimisit jne)
- suudab vastu panna enda sügamisele ning ebavajalikule/üleliigsele sättimisele
- räägib kaaslastega ainult põhjendatud olukorras
- hoidub tantsides suu maigutamisest
- suudab hoiduda ebavajalikust käitumisest nagu häälitsemine ning lollitamine

SUMMARY

The aim of this creative-practical thesis was to examine what kind of impact will have conscious dealing with theatrical etiquette and take notice of it among 5–12 year old students in E STudio choir and dance school. The research lasted for four months (December 2019 - March 2020)

In the first part of the thesis I interpreted the definitions of stage ethics, code of ethics and theatrical etiquette. Gave an overview of the stage sign systems and its effect to the etiquette. Among them I brought out age-related behavioral skills in the context of theatrical etiquette. In the second part of the thesis I presented my experience diary that was divided into three trimesters. According to the initial plan every trimester had to result in a concert and the concert had to conclude in a study summary but unfortunately the third concert did not take place due to the emergency situation caused by COVID-19 in the Republic of Estonia. In the first trimester I did not deal with etiquette teaching. I examined the stage behavior and status of the students. In the second trimester I worked over different etiquette related matters by analyzing them. In the third trimester I tried to take notice of problematic events that have occurred so far through creative exercises. In the third part of the thesis I analyzed personal observations and knowledge of the practical work carried out.

Based on the research process I can say that knowing the theatrical etiquette and being able to practice it is important from the individual perspective and also from the point of the whole group and the dance school. Understanding, sensing and getting used to the corresponding ideals helps the performer to feel more professional and bolder on stage. However, knowing the etiquette requires prior learning and experience. Although the

research process I conducted was short-lived I can say that in long-term exercising these etiquette rules, values and beliefs become more of a habit than an obligation.

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristiin Kulpson

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) minu loodud teose „Lavaline etikett kui tantsuõppe osa“, mille juhendaja on Ele Viskus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kristiin Kulpson

19.05.2020